

Cattle and animal husbandry on Carabule.

Cattle etc.

15 March 1939

A. J. Mahloana

indexed

Domestic Animals No. 5
pp. 1-17

K34/12

Dikxomo tše di tseberaxo ke tše di khwinana le tšedi swana tša manaka a matelele, tša thele tše di nnyenyane, tša xo sebé le maswana a mantši. Di diretšwe xo xoxa merwalo le xo r. dirwa makaba. Lekaba ke kxomo ya pholo ee faxotšwexo, ye e namelwaxo, baephutše sebanako ba e tsenthša a sehalanako. Sehalanako ke lodi la ho hothlwa la tsenthšwa mo ukong, ke ^{lona le} ~~lona~~ ba bušang kxomo ka ^{lona} ~~lona~~ xore e sekeya ya kwale kwa, e tšee tšela fela. Dikxomo di ile ka mebala bala ya tšona, xona le tšo swana, ye tona ke ye nthso, ye khwinana, ye tona ke ye khunong, ye kxwana, ye tona ke kxwadi, ye kotšwana, ye tona ke ye kwebu, ye talana, ye tona ke ye tala, ye thamaxana, ye tona ke ye thamaxa, ye titšana, ye tona ke ye titšana, ye phaswana, ye tona ke ye phaswa, ye thsungwana, ye tona ke ye thsumo, ye thsetlana, ye tona ke ye thsethla, ye nalana, ye tona ke ye nala, ye th tsothwana, ye tona ke ye th tsothwa. Kabōlo kotšwana ya thaba mmamokala a mafesika. Talaya bommadibere, o sebone thola, teng xo ye baba. khwinana a bommafesika, tsiba saxaxo ke lewa, vetla thšabela maponong, makxowengre ka se xaye. Tsókōtla forothla molomo, sa makhura o jeleng, kelle nhlwadi makhura. Phaswa a bo naila, o ^{na} naila ~~na~~ o ya kae, Boroka xo ntšwe, ^{bovoka} ba bo Pula.

231 Domestic Animals No. 5

K34/12

Mebala kamoka e lokile xa o na o o befileng.
 Ba di lesa di lala šaka le tee, xa xona šaka la
 tše di khwinana le la tše di swana. Ke xona mo xo
 tšwaxo dikxomo tša mebala bala e mentši. Pholo
 ye kxwadi xoba poro ye kxwadi, ke yona
 poro ya šaka leo e le tee fela, xaxona xore
 e late le tše di kxwana fela, e tla thlokā tše
 swana, tše thsethlana le tše dingwe tše di byalo.
 Dikxomo tša rena re di tšwāya ka thipa,
 bangwe ba di pharola ditsebe, bangwe ba
 di tšwāya thlako ya phala, bangwe ba di
 poma tsebe eungwe ba lesa eungwe,
 bangwe ba dira di tšwana tše e reng ^{ke mašobana} di thatana
 tša dijoko, bangwe ba phula mašoba a mabedi
 ka tsebeng ye tee, bangwe ba di fonoka
 ditsebe ke tše kamoka ya šaka ele mašobana a
 ditsebe fela. Yo mongwe le yo mongwe o
 na le leswayo la xake, xa ba swae ka
 xo swana. Ka fao xe kxomo e timeletše ka
 šakeng le lengwe e tsebya ka leswao. Xe kxomo
 e timeletše ya fetša lebaka le letelele mo mothong,
 a se ka a bona motho wa xo ithiba a ba a e
 tšwāya, benye ba yona ba tla ba humana e tšwāya,
 xe ba e nyaka, mothswai o tla fiwa molato wa
 xore a lefe ka kxomo tše pedi. Lethswāyo ke
 ke pouthšo ya xore ke ya xake, ka xo riglo o tla be a ye
 utswitše.

231^{III}Domestic Animals No. 5

K34/12

moja tsongwana ya bo motho, o lefa ka noni yabo. Ke xone xemotho a utswitše sesenyane o lefa ka se sexolo. Ke dikxomo tša šaka le lengwe di nywetše masadi xo le lengwe, monye a šaka leuwe o di tšwaya leswayo la xaxe. Se baraki se kokwane tša mabala bothitho, seapara mokxophana, mokxophana mokxorôro. Mangaako a motsemela, tšela di mo thametše ka xohle, xa a na bokadi, xa a na xabo. Thla Thla phokeng, mothowa mokxoši wa mosexave. Dikxomo ke tša monna, nkare ke tša banna. Ke monna a hwile a na le dikxomo ešala di lotwa ke mosadi ouwe. Ke monna a na le dikxomo tše dintši, a hwa, ba tšeya ye nngwe ba e bolaya, ba mo hloboša ka yona, xore a se di belaele xe a hwile, a robale boroko. Ba mmoloka ka mokxopha ola e sale o mohwibidu, ba mo phutha ka ona. Motho yo mongwe le yo mongwe yo a phelang mo motseng, a ka no reka kxomo a etsentšha ka šakeng la motse, ba axa šaka le letee, fela karokano ke dikxamelo xe di tšena ka di krorwana, ka fa xonang le kxomo tše dintši xo ya kxamelo tše dintši, ka fa xonang le kxomo ye tee xo ya kxamelo ye tee, byalo, byalo. Dikxamelo re bolela tša maswana. Lapeng la mošiwana xa xo tšene le le ye tee, ba ja tšidikwane.

231^v Domestic Animals No. 5. 134/12

Mabyang a mabotse a tsebexaxo, xore ke a
 ona a phulo, a xo šišiša dikxomo,
 xore di be le mafsi a mantši, ke mphafa
 le muanabile. Sehlare sa xo bolaya dikxomo
 ke monotwane, se bipela di'kxomo xe di nwele
 meetse, di hwe. Monotwane o mela naxeng tša
 phišo le xo ya naxeng ya Bobididi. * ke
 sehlare se setalanyana sa mahlare a dipa-
 petlana, se bolaya dikxomo ka bouthši, xe se
 thoma xothlōxa. Bašimane ba taetšwa xore ba
 se ke baya mo ba se bonexo se mela xe
 ba bolotša dikxomo. Dikxomo tša xo ja mphafa
 di ya ikxama mafsi, kxomo ya tswetsi e boya
 naxeng e marāmarā e fišwa ke maswana, e šetše
 ye ikxama, ye nyaka namane ya yona fela xore ye
 tle ye amuše. Byang ba mphafa bo mela
 mabung a mahwibidu, sebofong le sêkhung.
 Bo amela ka xare ka mešu. Bo mela lehlabula
 fela, selemo le mareka xa bo bonale, bo medišwa
 ke dipula tše dikxolo kxolo tša matsoro tsovo. Xa xolo
 bo nya kany dikhwitšing tša noka. Dikxomo di fula ke
 letšatši le seno tšwa, le thothofetše, di tšwa byalo
 xe xona le mabyang a mantši. Xe xo sena
 mabyang, di robala naxeng, xe ba feditše xo
 buna mabele mašemong. Xe ba sa tšo fetša xo
 buna, baa di tswalela, ka xobane mahlaka e tlabe

231 Domestic Animals No. 5. | 34 | 12

e sale a matala. Dikxomo di ya nokeng mosekane o morolo, xoba mathapana letsatsi le se thšwe le subele, xe le thomile xoba ka thoko ya bo phirima. Di tse na tšatsi le seno sobela; dipudi le dinku di tse na le tšatsi le se thšwe le sobele, di thšabišwa xore di ka tšwa ntane le sekxwakxwa. Sekxwa-kxwa ke bolwetši bya dinku, ntane ke bolwetši bya dipudi; rekare di swana le dišo. Kxale kxale dikxomo di be di ya merakeng, di dišwa ke makolwane, masoxana, ba be ba thsothsome ditedu ntše ba diša.

Xo diša e be e le ona mošomo o morolo mo bathong ba baso. Xo sena mošomo wa xo šomela se sengwe sa bohlokwa. Xe ba di beya merakeng ba nyaka xore di tswale kudu, tše di dulang xae ke tša xo kamelwa bana fela. Maswana ke na morakeng ke ^{ke} manyanya; ba dira makūka. Lekuka ke mokxopha, o ya rokwa ya e ba moraba, ba thšela mafsi ka xo ona. Mošomo wa moraka ke xo diša, le xo lota diramane, le xo iša dikxomo mafulong a mabotse. Ba di thlomola dikxōfa. Ba robala ka methlathlaneng ya xo rulelwa ka mabyang, ba išetšwa maupi, ba a ita pēēla, xe ba ka thibeletlwa ke pula ba se boue tsele ya xo ya xae, ba phela ka mafsi.

231
 VI Domestic Animals No. 5 K34/12

tšatši le lengwe ba lala ba letše ntle, ba
 hoditše mollo wa ho kobyā ke dimpya, ba
 holeditše tau e dikoloxa lešaka e bopa;
 e hlokile diphoofolo tša xo ja naxeng.
 Dinamane tše xe di ka timela ba lala ba
 ha humanwa di jelwe ke mapoxo le dinkwe.
 Ba nna le dimpya ruri morakeng, ba
 bolaya dinamā tša mebutla, tša diphoti,
 le tša dikxong^{ko}, ya e ba buelang kenoke
 buele kwa. Maswana a bane a a elexwa.
 Batho ba ba unaxo merakeng ke diswinana,
 ba kxwathlišwa ke dinamā le maswana.
 Bašimane bao ba masoxana ba a diša ba ba hlanola, ya
 e ba baxolo. Ba tla tla ba hlattolwa ke xela e setše
 ba o nyala basadi kwa xae. Bašimane ba thoma
 xo diša e sale ba bannyenyane, ba na le mengwaxa
 e šupang, ba thoma ka xo diša diputšane, ka
 moraxo dipudi, ka moraxo dinamane, ka moraxo
 dikxomo. Ka ba ke ba šielana ka xo diša
 bašimane ba sesotho, ba diša tšatši le lengwe
 le lengwe, le yo a se naxo kxomo ka xabo o yo
 diša: seema sere; ke yo diša kena ešo ke thšaba
 boduto bya xae. Lešaka le axiwa fa pele a dintlo,
 la axiwa ka dithata, ba sêthla ka dithata mo di
 tšenaxo, xwa tswalelwa ka maphika. Mapika ke
 dithata ba a di phereketša xo tloxa fase xo ya xodimo.

VII 231 Domestic Animals NO. 5

K34/12

Lešaka ba no le beya byalo ka motse, ba kokotela mamapo, xore di kxomo di tswale, xe ba saka ba diva byalo bafifa batla di hwiša matswele, ba di ya ka fase, ba di folotšiša. Motho waxo seleka a ka se sware kxomo ya lešaka la xo bewa, e ka kobana nae ya mo hlaba ka dinaka. Bakxekolo ke bona ba du meletwaxo xo tsena ka lešakeng, basadi ba ba sa belexang xa ba du meletwe, xaxolo ba baimana, le namane ba ka se e bone, ba a tšeelwa maloko ke bašimane ba ema ka ntle xa lešaka.

Banna xa ba kxobokane ka lešakeng, ba ka no dira seemana ka ntle xa lešaka, ba se bitša xore ke kxoro, ba una xona. Kxomo e hlabelewa mo kxorong, fela ba e hlaba ka lešakeng. Bana bona ba ka notsena lešakeng yo mongwe le mongwe o beya poroye e ratwang ke yena. Xa xona yo a ka išang pōng kxomo, xe kxomo e lemaletše, e thlōkiwa, e thlokwa ke dipoo ka moka tša naxa xo senaxo tefo, le xona xa yo a beang poo. Dipowana tša xo se tsebalexe di a faxolwa ka mphaka, maeti a tšwa, ba uthša mabōlē, ba ~~fa~~ bofa mašika ka dithapo, ba phela ka xo hlatswa le xo thšeka letswai, ke sona sehlare sa utho yec, fa xongwe ebe e tšwe diboko, e hwe, bare e bolailwe ke leswaxolo.

Dikxomo tša xo duša xa dina maesē. Di a kxwathla.

231 VII

Domestic Animals No. 5

K34/12

Dikxomo tša xo duša xa di dule lexakala, di dula le tše dingwe, xo fihlela xe di tswala, xe e tswala kxomo e ya maramarišwa ya išwa xae ke mošimane wa lesoxana, a e tseña ma^vngwetlo, ya ba ya fihla e re kxwerebethile ka šakeng, ya tswalela xona, xe^e maramara ke^e kitimišwa mošimane a eta a e loka patla. Xe kxomo e patwa ke namane ba a e sekamola ka diatla, xe xo se na basekamodi e be e jo hura, ba re e bolailwe ke namane. Kxomo xe e le sereba e bolaelwa mokete xoba ya lefa melato, kxomo ya sereba endo swana le pholo e ya nona. Kxomo xe e tswetše xa tee e na le mesethlo mo lenakeng, xe e tswetše xa bedi e na le mesethlo ye mebedi, byalo byalo, xe e tswetše xararo e na le mesethlo e meraro.

Dinamane di tswalelwa lešakeng la tšona, xa di hlakanane le dikxomo, ba thšaba xore di ka bolawa ke lebesa, ba xama kxomo ya thsadi kxatselê, ba e rita botse, xe^e le sekutwane xona ba e lesa ya amuša. Sekutwane ke kxomo ye e senako maswana, e jo dira diphiphi fela tša xo sethale komiki, xoba lenaka la sethale, ka xobane kxomo ye e byalo e xamelwa lenakeng la xo khwamola la kxomo ye nngwe. Dikxomo di ya mokato, di išwa ke masoxana, di ya thibya, tša o beeletšwa kxole le xae, di etara ke mošimane wa lesoxana kwa pele, a letša lepatata, tša nama tša tloboka ditsebe, tša nna maseme, ba ba se naxo mabelo ba šala moraxo.

IX 231 Domestic Animals Nos K34/12

Motho a o falaola mokxoši, basadi bantše mo di o thopa xona; motho are: pyedi! pyedi! pyedi! pyedi! Are Iiv! Iiv! A di phara mokxwatho, a di phara mokxwatho, tša re sa nka tloxa ke papare-xile, moeti wa tšona wa pele a letša lepatata, are: po! po! popopo! popopo! Are a sa nka thlotla semanya, tša re sa nka mo šala nthaxo, xa a ka lapa a phamoxa di a phamoxa, di kaba tša mo xata, o swanetše xo kitima a be anthše lekebu, wa lebelo le sethitho xa se tšwe, o ya di hlohlorela, kxomo ya tona mosela ya bokolela yare O! O! O! a di šiya a ba fihla mothopong, xa a fihla mothopong o swanetše xo dikelela ka thata le xe^ele sektare. A thšelwa ka mekxoši, a retwa, basadi ba letša mekxolokwane, ba phepela, ba fololetša. bare kululululululu! ke xona a hlahlamphešiša a dipheta. Kxomo di be di di bakiwe, mongwe are xo fihlile ya xešo pele, mongwe are xo fihlile ~~ya~~ ^{ya} xešo pele, ba be tswabolane ka dipatla ba lwe. Dikxomo di be di katišwa xo e tše letšatši le di ka hlaxelwang ke maswenà bare ba a di thopa, motho a bethe ^{mokxoši} a di ete pele, di ^{name} di tsene ka matšetšele di šie manaba.

x 231 Domestic Animals No. 5. K34/12

Dinaka xa di thsophime ke motho, xona le tša makw-
 -atha, le tša xo ya xodimo tša manyokanyoke, tše
 dingwe ba di bitša manté. Xe kxomo e hlaba tše
 dingwe e ~~ripya~~^{ripina} dinaka xoba ke poó, ya šala ele
 diripana tša di kumutu. Dikxomo di ka bolawa ke
 madi, di ka bolawa ke lexetla, mo xongwe tša
 bolawa ke leoto. Bolwetši bya dikxomo byo bo
 tsebexaxo kudu ke khukhama, bolwetši bya dipatšane.
 Bolwetši baxo bolaya dikxomo xa bona sehlare
 ka xobane di ~~lwala~~ ka bontši, di hwa ka
 bontši, e be buelang^{kwa} ke buele keno. Di a fela
 taa! xo no šala tše di šalang. Xe kxomo e
 robexite letsoxo le a fapya ka dithatana, babofa
 ka lodi lamušo, mo xongwe e be marapo a
 kxothlaxane. Kxomo xe e bolawa, ehlabiwa
 ka lerumo, e hlabya ke motho yo a sa
 kitimeng le basadi wa sethlotlôlo, xe e le
 sethlotlôlo, madi fa xongwe a ka se tšnie,
 nama ya yona ya golaiša batho mala ba
 thšoloxa, ba swara ditsiba ka diatla. Xo
 nyakwa motho wa tsoxo le lebotse, a ehlaba
 ka lerumo la xo lootšwa, ba e bofa, a ehlaba
 mo monyetsaneng, ya nama ya wa, yare buru!
 Ba e tšena ba e phala phatha, fa xongwe^e bolaelu,
 mokete, fa xongwe e le mangangahlaxa, fa xongwe e robexi-
 -le e sa folé, fa xongwe e sa tšwale e le seveba.

231 Domestic Animals No. 5

K34/12

XI

xe kromo e šuhla e kitimela mabelong a batho, le xona e ya bolawa, xoba e thula batho, le xona e ya bolawa, ke eraxa, exanwa xo xangwa xa e bolawe. Xe ewele ke xona ba e ripa moxolo, ba a akarabetša madi ka sebyana ba dia bobetē. Ba bo rita, ba thšela mmoko wa marapo. Ba a peya hloxo le dihla kwana tša jewa ke banna kura kxorong, bašimane ba ja dihla kwana le šothwane, le ngati. Ba e bua xela e šetše e hwile ba rapane kwa le kwa, banna ba a laletšwa xore ka bošixo ba tšoxe ba thilo ja sebete, tša ka teng ke mohodu, ke lebetē, leswafu, ngati, šothwane, motsila, mala a maxolo le mala a manyane, sa nthlókā. Mohodu ke mokotla wa dijo. Motsila ke wa xo nthša dijo tše di tala. Ngati le šothwane ke tša xabo mohodu. Šothwane a swana le puku, kxosi e romelwa letsoxo, mokxalabye o fira hloxo, ya ripiwa mo molaleng, ya išwa xo Rakxoto a bana. Dihloko xe di kokonnwe di fexwa mo mahlakung a lapa, ya baya eba lesome, ke ponthšo ya xore monna o bolatile dipudi le dikxomo tše di ka fihlang lesomeng. Mokxopha o ya šuxiwa wa diwa kobo ya bošexo ya xo ^{aparwa} ~~aparwa~~. Ba phšatla mmoko wa marapo ba e fa dimpya, A mangwe marapo ba a dina ^{tša} dina ka xo, letša xe dikxomo di ya no keng, sa nthloka xa se jewa se a la tšwa.

231
 XII Domestic Animals No. 5 K34/12

Dikxomo di xangwa ka bošexo, le mathapama fela; ka xobane xa di fine mabyang. Xe e le lehlabula le xona di xangwa xabedi; marixa di xangwa xa tee fela, ka bošexo, mantšiboya di ya bulelwa dinamane tša nyanya. Nama xe e hwile, kxomo e xangwa e le sekutwane. Setudi ke kxomo ya xo hloka mafsi. Mafsi xa^a xamilwe a išwa ka xae, ba a thšela ka morifing xore a ka kxathlê. Xe moeng a le xona a^a fina maswana ka kxamelo a nwa; a se tšwa kxomong a phôphôma lephokô. Mosadi wa moxolele a xa a dumelelwe xo ja maswana a dikete a bothata, o tuba ka lebesa fela. Bare a ka ota ngwana a xola a tla a se^{ke} kxona xo belexwa. Ka ba jonna ba enwa maswana, ba xamela môvôkôtsô ka lenakeng, ke wa bašimane a xo šeba xe baya xo o diša. Dintu xa di xamine maswana ba lesa dikwane tša nyanya tša ba tša xola. Dipudi di a xamine, ba di xamela ka thiswaneng, xe di sa tšwe maswana ba a di thetša. Lethalo la pudi le dirwa phate ya xo ala xoba thari ya xo bopula ngwana. Matlalo a dintu a dina letata la bothitho, fela le na le dintu tše dintši tše di ka^{se} kxonwe xo bolaiwa ke motho. Dipodi di tse na kapela^{le} dintu di thšabišwa bolwetši bya utane le sekxwa kxwa. Ditsena tšatš le se le subele.

xiii 231 Domestic Animals No. 5.

K34/12

Pudi' ya tona e bitšwa phoko, nku ya tona e bitšwa kxâpâ. Pudi ya xo^{se} faxolwe ya xo bebetletša e bitšwa phorokxothlo. Nku xe e sa faxolwa e ya thula, e kobana le batho, xe e humane^{motho} e ya mo rusetša ka hloxo a ba a koma fase ka melomo. Motho o ya patlama ya mo namela, ya mo tsikiditla, xa a ka leka a tsoša hloxo, e tla mo thulanthša le fase, xe e tsiki'ditla motho, o ipopa bonkxwane, ke xore a itira ya nkeng o hwile kxale. Pudi di tswala mafathla xoba ka ditlharo xo tee le dinku, di tswala mafahla. xe di tswala mafahla ke xe di tswala ka dipedi; bašimane ba ja mothlana, ba o beša. Mothlana ke kobo ya xo apeša ngwanawa Pudi ka teng. xe e tswala e nthša marêxêrêxê pele, ya kxona e tswala. Pudi le nku di hlabelwa mokete, di lefa melato xe banna ba lwele tša jewa mošate, di bolaelwa baeng ba baxolo xe ba hile le dingwetši, di dira didimo. xe ba dira sedimo ke^{xe} ba bona bolwetši bya motho ka Pudi. Ba e nweša sehlare ya ehwa, le nku le yona ba e dira byalo. Nama ya nku e ya ukka kaxolo lebaka la merula, e phalwa ke ya nku. Pudi e ya tswaiwa ka thipa, e rata dihlalaoka kudu, di ya e nthša.

Dihlalaoka di wa mo dihlare tša mešu, tšedi'kxolo. Di
 wa marexa, di hlohlorwa ka thoka. Dinaka tša
 pudi di a khwamolwa tšedia dinaka. Nama ya pudi
 e ka dirwa seswai, seswai ke nama ya ko
 butšwa kudu, ya ritwa ya hla kanthšwa, ejewa
 ke batho ba xo sebe le meno. Dikxoko di hlaxale
 ba thonga. Batho ba bantši, xa xolo ba ke kolo
 xa ba je kxoko, bare e ya nkhale bakxalabye.
 Kxoko e jewa ke batho ba bafša. Ma kxopa
 a kxoko a jewa, fa xongwe ba a iše
 mo xo vekišwaxo xore a rekwe, fela xa
 a na na mohoka o montši. Kxoko e ruelwa xo
 hlabelewa baeng, le xo bolaiwa ke motho
 a nyaka sesebo sa kraufsi. Dikxoko xa
 di tswalelwe, di sepela ntle, dino swara
 di xe di bolaiwa tša bolawa di sa kxotše
 dithšila. Ka mokxwa^{obyalo}, batho ba batala ba ila
 kxoko; ka xobane e ja sesengwe le seseng-
 we se e se humanang. Le motho xe a ija kxoko
 aka ba a ila xe a bonang tše ejang, ka^{xobane}~~xobane~~
 eja meyantle ya batho, ka moraxo ya swarwa
 ya bolawa. Dikxoko xa di xaxelwe mohlaha
 di sepela ntle. Kolobe e bitšwa mmank~~ke~~
 a boloko. Batho ba bantši xa ba eeje,
 xa xolo xe a sa tswalelwe eno swanale kxoko
 eja meyantle, ke phoofolo ye sa ikhlompexo.

XV

231

Domestic Animals No. 5

K34/12

Kolobe ya xo se hlwaelwe nama tša yona di anko.
 Dithšila tše e di jang di ya letlalong. Kolobe xe e
 bolaiwa e tetwa kaselepe mo phatleng, mala
 a yona a lahlwa xa a jewe. Kolobe ye tšadi
 e nyakelwa poo, ya e thloka, mong wa
 poo a bona mabutla-poo a kolobe ya
 xaxe. Mabutla-poo ke kolobyana ya xo patela
 kolobe ye tona xe e fekile e tšadi. Kolobe
 e axelwa lešaka la dithata ya phela ka teng.
 E ja maxobe le dithêpê le mexopye, dikiti,
 meroko ya mmidi le meroko ya mabyalwa.
 Kolobe, nonthšwa ke dinawa tša seketša
 butšwa, tša jo khušwa, ya tla ya thlwa e
 bipetšwe; e ka se tšee beke tše pedi esa
 we. Kolobe e rekišwa kxomo ya lethole le xeele
 ditonki. Dikolobyana di nyanya ~~ma~~^{mmatšona} e be
 e šale e le lebati, fa xongwe di be di e bolae
 xe ntše di e nyanya. Kolobyana e ya rekwa
 ka kxoxo tše pedi le xe di le tharo.
 Xe ba reta di mpya bare di mpya mathalaxa
 tše di tšoreng mosadi athlala. Xe mo fho
 a bolelwa ka xore ke mpya ke xore o
 ya utswa, le xona xe a ka ekuwa xore ke
 yena mpya a ka ba^alwa. Mpya ke phoofolo
 nya tšexaxo xare xa di phoofolo kamoka
 tše di ruilwexo

Ena le maina a mantš'i a xo e senya bare ke mološo, ^{le} moserô. Xe e thšaba xo diša e bitšwa mašiya-xo-diša. Dimpyatše dingwe dire xo nthša mmutla di kotame di khuele. Mpya e byalo ya xo khuelela mmutla, e bolawa ka thoka e sa kotame, e save huuvu! Mašimane a ere thina a tsebe ~~e~~ nnga a ba a e thšele fase. Mpya xe e utswa e ya bolawa xa xona molato, le kolobe le yona xe e šuhla e ya bolawa. Mpya e ratelwa xo tsoma le xo ~~lota~~ xae. Mpya ya marôlô xa e nyakere e ya bolawa. Mpya le xe e ka bolawa ka thoka ya fetša matšatši a mabedi mphatšeng e yatsoxa ya tla xae. Ya humanwa hloko e ruruxile e le ka ka, e šiša. Mpya e bolawa ke batho ba sehloko, ba e bofa ka kxôlê, ba e teta hloko ye ka thoka. Dimpya tše dingwe di vutlwe xo thšaba, xe motho a jore "maphodisa" di iphile lešoka; ke xore ^{xe} a di vuta nthša o swere thupa ka mehla, xa are "maphodisa" o a di bethe di thšabe. Mpya tše dingwe di kxona xo lota motse. Dimpya xa di na mehuta e mentš'i, dimpya tša sosotho xa di tsebalexe ke bo mathukhwana. Xa xona phoofolo ye e ruwaxo. Ba bangwe batle ba rue kxaka, phuti le xe e le phudufudy.

XVII²³¹ Domestic Animals No. 5. K34/12

Phudofudu, phuti, kxaka le xe di ka ruiwa xa di tswaele, di a thšaba tša ya naxeng. Kxaka xe e ka e tswa tše dingwe di lla di^e namik e sa ile. E tla lla se kxaka ya ~~na~~ nama ya fofa. Phudofudu le phuti le tšona xa di tswaele, xe di ka swarwa e le tše dinnyenyane, mofa di kola di a thšaba. Phoofole ke phoofole e na le moya wa phoofole, seruiwa ke seruiwa se na le moya wa seruiwa. Se e tšona sa naxa kesanaxa, sa xa e kesa xa e. Diphoofolo xa di ruine, xe re e swara re ya e bolaya ra dira sešebo. Dikatshe di ruetšwe xo bolaya maxotlo. Baengwe ba ja katse bare ke tswaabe. Ba e bua, ba ripa mašoxole hloko, ba e šimela. Tswaabe ke xo ti meletša leina la katse. Nkhakhane ke katse. Matebele ke bona ba bajaxo katse. Katse e ja maxotlo. Baeng ba Matebele xe ba tšile ba hlabelwa katse, ba e rata kudu.

From A. J. Mahloana end s 231
 Carlsruhe P. Bag,
 Via P. P. Rust.